ISBN	....
Sertifika No	13423
Yayın Sıra No	xxx
Editör	Doç. Dr. Bahtiyar Aslan
Akademik Koordinatör	Emek Üşenmez
Tashih	Saadet Örmeci
Kapak Tasarımı	Sercan Arslan
Sayfa Düzeni	DBY Ajans
Baskı Tarihi	İstanbul, 2021
Baskı / Cilt	Çalış Ofset Matbaacılık Ltd. Şti. Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok. Örme İş Merkezi No: 8 Topkapı / İst. Tel. 0212 482 11 04 (Sertifika No: 12107)

Elektronik ortam ve tüm baskı hakları
Akademik Kitaplar'a aittir. © 2021

AKADEMİK KİTAPLAR
Alemdar Mah. Taşsavaklar Sokak No: 10 Kat: 3 D: 201
Karar Han - Cağaloğlu, Fatih / İstanbul
Tel: +90 532 576 54 30
www.akademikkitaplar.com • akademikkitaplar@gmail.com

ALİ ŞÎR NEVÂÎ
VE
ESERLERİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER KİTABI

Editör
Doç. Dr. Bahtiyar Aslan

İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 13

«МУҲОКАМАТУ-Л-ЛУҒАТАЙН» ҚЎЛЁЗМАЛАРИНИНГ ЧОҒИШТИРМА ТАҲЛИЛИ ВА АСАР ВАРИАНТЛИЛИГИ МАСАЛАСИ 15
Қосимжон Содиқов

COMPARATIVE ANALYSIS OF MANUSCRIPTS "MUHOKAMATU-L-LUG'ATAYN" AND THE ISSUE OF WORK VARIANCE 17
Sodikov Qosimjon

АДАБИЁТ – ШАХСИЯТ ВА САНЪАТ КЎЗГУСИ 31
İbrohim Haqqul

NAVOIY VA QALANDARIYLIK 37
Sayfiddin Rafıddınov

ALİ ŞÎR NEVÂÎ ESERLERİNDE FÜTÜVVET GÂYESİNİN EDEBÎ YORUMU 43
Prof. Dr. Nurbay CABBAROV

АЛИШЕР НАВОИЙ ДЕВОНЛАРИНИНГ АНИҚЛАНГАН ЯНГИ НУСХАЛАРИ (2010–2020 ЙИЛЛАР) 51
Афтондил Эркинов

АБДУЛЛА ОРИПОВ ИЖОДИДА НАВОИЙ СИЙМОСИНИНГ ЎЗИГА ХОС ТАЛҚИНИ 63
Гулбаҳор Ашурова

НАВОИЙ "ХАМСА"СИДАГИ УЧ ЎЛИМ ҲАҚИДА 73
Узоқ Жўрақулов

НАВОИЙ ИЖОДИНИНГ ЕТУК ТАДҚИҚОТЧИСИ 85
Тозагул Матёкубова
Севинчой Якубова

АЛИШЕР НАВОИЙНИНГ "САДДИ ИСКАНДАРИЙ" ДОСТОНИДА ДОРО ОБРАЗИ..... 91
Акрамжон ДЕҲҚОНОВ,

NAVOIY FARDLARINING QOFIYA TIZIMI.. 101
Hamroyeva Orzigul Jalolovna

АЛИШЕР НАВОИЙ ОБРАЗ ЯРАТИШ МАҲОРАТИНИНГ ХАЛАФЛАРИ
ИЖОДИДАГИ ТАДРИЖИ 107
Дилфуза Авазова

ТАРИХИЙ ДРАМАДА АЛИШЕР НАВОИЙ СИЙМОСИ.. 115
Вазирахон Аҳмедова

"ГУЛИ ВА НАВОИЙ" МУСИҚАЛИ ДРАМАСИНИНГ
АДАБИЙ-БАДИИЙ МАНБАЛАРИ.. 121
Вазирахон Аҳмедова

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA FANTASTIKA JANRI XUSUSIYATLARI 125
Muhamedova Saodat
Abdullayeva Nurjahon Choriyevna

НАВОИЙ АСАРЛАРИ ТАБДИЛИ ЖАРАЁНИДА МАТНИЙ ТАДҚИҚ УСУЛЛАРИ........ 135
Манзар Абдулхайров

"ҲАЙРАТ УЛ-АБРОР" ДОСТОНИДА ОДАМИЙЛИК ВА РАҲБАР
МАЪНАВИЯТИ МАСАЛАСИ 143
М. Абдуллаева

НАВОИЙ ИЖОДИДА ЕТАКЧИ МОТИВ.. 147
Ҳакимжонова Раъно

NAVOIY AN'ANALARI TABIBIY IJODIDA.. 153
Amonov ShermuhammadNormurotovich

NAVOIY TANBEHLARIDA TARBIYA MASALALARI 161
Shoira Isayeva

"AZAL NAQQOSHI TARH AYLARDA…" 165
Abdukamol Abdujalilov

НАВОИЙ ТИЛИ – МИЛЛАТ БОЙЛИГИ 175
Аҳмад Қуронбеков

"ЧИН ҒИЗОЛИ" МЎЪЖИЗАСИ 185
Аҳмад Қуронбеков

НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ИШҚНИНГ ТАРАННУМИ 195
Аҳмад Қуронбеков

NAVOIY AN'ANALARI TAKOMILIDA NAZIRALARNING O'RNI 211
Adizova Iqboloy Istamovna

НАВОИЙ АСАРЛАРИНИНГ МАТНИЙ ТАДҚИҚИ 221
Қувонов Зариф Омонбоевич

NAVOYI SHUNOSLIKNING ECHIMINI KUTAYOTGAN MUAMMOLARI 229
Jumaxo'ja Nusratullo Ataullo o'g'li

ALISHER NAVOIY – O'ZBEK ADABIY TILINI MUMTOZLIK DARAJASIGA KO'TARGAN SIYMO 239
Baxtiyor Abdushukurov

ALISHER NAVOIYNING "SAB'AI SAYYOR" DOSTONIDAGI ZAYD ZAHHOB OBRAZI TALQINIGA DOIR YANGICHA QARASHLAR 251
Umarov Sardorbek Akmalovich

"SADDI ISKANDARIY" DOSTONIDA TAMAGIRLIKNING QORALANISHI 261
Ziyayeva Yulduz Temirxonovna

ALISHER NAVOIY MUALLIFLIK KORPUSINI TUZISHNING LINGVISTIK JIHATLARI 267
G'ulomova Nargiza Sa'dullayevna

ALISHER NAVOIY SHE'RIYATIDA BAYT POETIK BIRLIGINING MUSHOHADA ETILISHI 271
Jo'rayeva Nazokat Gulmuradovna

ОНА ТИЛИНИНГ БУЮК ЯЛОВБАРДОРИ....................277
Шаҳло НАРАЛИЕВА
Ҳулкар ҲАМРОЕВА

АКАДЕМИК АЗИЗХОН ҚАЮМОВ - ЎЗБЕК НАВОИЙШУНОСЛИГИНИНГ
БУЮК ДАРҒАСИ....................285
Зоҳид Исломов

G'ARIBIYGA BAG'ISHLANGAN TARKIBBAND-MARSIYA....................291
Dilnavoz Yusupova

ALİ ŞÎR NEVÂÎ'NİN HAMD GAZELLERİNDEKİ FELSEFÎ GÖRÜŞLER HAKKINDA.....297
Doç. Dr. Karomat Mullahocayeva

КЕКСАЛИК ФОЙДАЛАРИ....................303
Каромат Муллахўжаева

"XAMSA"LARNING BIRINCHI DOSTONLARIDA HAZRATI PAYG'AMBAR
SIYMOSI TASVIRI....................309
Muslihiddin Muhiddinov
Jo'liboy Eltazarov

IMAGE OF THE PROPHET IN FIRST POEMS OF "KHAMSA" IN EASTERN
LITERATURE....................325
Muslihiddin Muhiddinov
Jo'liboy Eltazarov

АЛИШЕР НАВОИЙ ОБРАЗИНИ АССОЦИАТИВ ТАЖРИБА АСОСИДА
ЎРГАНИШ МЕТОДИКАСИ....................341
Д. Лутфуллаева

NAVOIY MAKTABINING MUNOSIB DAVOMCHISI....................347
Iqboloy Adizova

ALISHER NAVOIYNING MURIDI… 355
Ra'no Ibrohimova

ALISHER NAVOIY "HAMSA" SIDA FANTASTIK ELEMENTLAR....................359
Ra'no Ibrohimova

ALISHER NAVOIYNING "MAHBUB UL-QULUB" IDA NUTQNING KOMMUNIKATIV XUSUSIYATLARI VA NUTQIY DID XUSUSIDA....................................363
F.F.D. Tolib Enazarov
Gulrux Jumanazarova, Jahongir Jumanazarov

АЛИШЕР НАВОИЙ ИЖОД ДУНЁСИ..375
Умида Расулова

ALISHER NAVOIY IJODI JADIDLAR NIGOHIDA..381
Inomjon Azimov
Muyassar Saparniyozova

ALİ ŞÎR NEVÂÎ ESERLERİNDE İLÂHÎ AŞK TERENNÜMÜ..387
Doç. Dr. Abdülmurad Tilavov

ALİ ŞÎR NEVÂÎ VE TARİH ÜZERİNE...395
Doç. Dr. Otabek R. Juraboev

АЛИШЕР НАВОИЙНИНГ «МУҲОКАМАТ УЛ-ЛУҒАТАЙН» АСАРИДА ГРАММАТИК ҚАРАШЛАР ТАҲЛИЛИ...417
Ф.Ф.Н. Н.Аҳмедова

АЛИШЕР НАВОЙИНИНГ ТИЛШУНОСЛИК ИЛМИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ...............425
Сайидирахимова Насиба Сайидмахамадовна
Сайидирахимова Дильфуза Сайидмахамаджановна

NAZAR İŞANKUL VE HURŞİT DOSTMUHAMMED HİKÂYELERİNDE DİNÎ-FELSEFÎ KAVRAMLAR..433
Gülnaz Sattarova

ALİ ŞÎR NEVÂÎ'NİN HAMSE ESERİ VE SÂKÎNÂME TÜRÜ...443
Maksud Asadov

ŞECERE-İ TERÂKİME'DE OĞUZ HAN'IN DOĞUMU HAKKINDA.....................................455
Dr. Marguba Abdullayeva

"XAMSA"NING ILK NASRIY BAYONIDA MAZMUN UYG'UNLIGI..................................461
Ozoda TOJIBOYEVA

NAVOIY GULSHANIGA SAYR 467
Raximova Intizor Rustamovna

NAVOIYNING YETTI VODIYSI 471
Quvonchbek Mamiraliyev

АЛИШЕР НАВОИЙ ВА САРОЙ АДАБИЙ АНЖУМАНЛАРИ 477
Шерхон Қораев

ALISHER NAVOI–THE KING OF THE WORLD OF THE WORDS 483
Turaeva Muborak Abduhamidovna

MASHHUR YETTI PIRNING SALAFLARI NAVOIY NIGOHIDA 489
Abdulaziz Nig'monov

BIR G'AZAL TADQIQI 497
O'tkir Yo'ldoshev

ALISHER NAVOIY "XAMSA"SINING QO'LYOZMA MANBALARI TADQIQIGA DOIR. 505
Shodmonov G'iyosiddin Nafasovich

NAVOIY QIT'ALARIDA ALLYUZIV NOMLAR
ALLUSIVE NAMES IN THE WORKS OF NAVOI 511
Mahfuzaxon Xomidova

MUNOZARA JANRI XUSUSIDA MULOHAZALAR 517
Xayrullayev Azamat Xoliqovich
Ahmedov Komron Baxtiyor o'g'li

THE PLACE OF THE GAZALES OF HAFIZ SHERAZI IN THE WORKS OF
ALISHER NAVOI AND ABDURAKHMAN JAMIY 523
Nargiza Shoaliyeva

АЛИШЕР НАВОИЙ ВА НОСУРИДДИН РАБҒУЗИЙ АСАРЛАРИДА ИҚТИБОС
САНЪАТИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ ХУСУСИДА 531
Сагдуллаева Дилфуза Каримуллаевна

ҚАДИМГИ ТУРКИЙ ОҒЗАКИ АДАБИЁТ ВА АЛИШЕР НАВОИЙ ИЖОДИДА
МАЪШУҚА ТАСВИРИ 537
Говҳар Раҳматова

АЛИШЕР НАВОИЙНИНГ "ОҚҚЎЮНЛИ МУХЛИСЛАР ДЕВОНИ" ТИЛ ХУСУСИЯТЛАРИ 543
Djabborov Rustamjon Madiyevich

ALİ ŞÎR NEVÂÎ'NİN HAYATI VE ŞİİRLERİ 551
Prof. Dr. Ali Nihad TARLAN

ALİ ŞÎR NEVÂÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ 567
Saadet Örmeci

ALİ ŞÎR NEVÂÎ'NİN TÜRK DİLİNE HİZMETLERİ 579
Doç. Dr. Faruk K. Timurtaş

ALİ ŞÎR NEVÂÎ DEVRİ TARİHİNE BİR BAKIŞ 587
Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu

CHAGATAI MANUSCRIPTS IN THE BRITISH LIBRARY I 593
Emek Üşenmez

DOĞUMUNUN 580. YILINDA ALİ ŞÎR NEVÂÎ 609
Prof. Dr. Vahit Türk

CHAGATAI MANUSCRIPTS IN THE BRITISH LIBRARY II 617
Emek Üşenmez

MUHÂKEMETÜ'L-LUGATEYN VE TÜRKÇEMİZ 629
Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ

NEVÂÎ EKOLÜ, TÜRK DÜNYASINA ETKİLERİ VE ORTAK TÜRKÇE 643
Nergis Biray

ALİ ŞÎR NEVÂÎ VE ZAMANIMIZ 651
Ord. Prof. Dr. Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri

KAPANIŞ KONUŞMASI 659
İsa Yusuf Alptekin

ALİ ŞÎR NEVÂÎ'Yİ ANMA GÜNÜ 661
M. Akkuşoğlu

NAVOIY TANBEHLARIDA TARBIYA MASALALARI

Shoira Isayeva
Filologiya Fanlari Nomzodi

Annotatsiya

Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub"asari ijtimoiy – siyosiy va axloqiy-tarbiyaviy qarashlari bayon etilganligi bilan xarakterlidir. Ushbu asarda insonlardagi barcha ijobiy fazilatlarning yuzaga kelishida halollik, to`g`rilik asosiy omil ekanligi ta`kidlanadi.

Kalit so'zlar: Ma`naviyat, ulug` shoir, didaktika, ilm-fan, san`at va adabiyot,insoniy fazilatlar, tanbehlar, maqollar, xalq og`zaki ijodi.

Ma`lumki , badiiy asar namunalari , jumladan , ulug` shoir va mutafakkir Alisher Navoiyning asarlari davrlar osha jamiyat a` zolarining ma`naviy qiyofasini yuksaltirishga , ularda namunali odob-u axloqni shakllantirishga , kelajak avlodni yanada komillik sari yetaklashga xizmat qilmoqda.

Alisher Navoiyning asarlari vaqt va makon chegaralaridan o`tib , o`z bahosini olib,o`rganib kelinmoqda. Zero, ul buyuk zotning ilmiy – ma`naviy durdonalarida bitilgan har bir so`z , ibora, fikrlar hikmatga to`la, ammo ushbu hikmatlarni asl mohiyatiga yetish oson emas.

Alisher Navoiyning “ Mahbub ul-qulub” asari o`zbek xalqi madaniyatining eng qimmatli yodgorliklaridan biridir. Ushbu asar shoirning falsafiy, didaktik qarashlarini bayon etadi:

Gahi topdim falakdin notavonlig`,
Gahi ko`rdum zamondin komronlig`.
Base issig` , sovug` ko`rdum zamonda,
Base achchig`, chuchuk tottim jahonda.

Ushbu asar buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning umrlari poyonida yaratilgan asardir. Asar muqaddimasida shunday fikrlar bayon etiladi : “ …bolalikdan to qarilikka qadar ko`hna davron voqealaridan , aylanuvchi osmon hodisalaridan , fitna qo`zg`ovchi dunyo buqalamunligidan - tovlamachiligidan zamonaning rang singari gunogunlig`idan ko`p vaqt va uzoq muddat har xil xayol va taraddudlar bilan daydib yurdim, har tovur va ravishda bo`ldim va turli yo`llarga kirdim, yaxshi – yomonning xizmatini qildim,katta-kichikning suhbatida bo`ldim, goh xorlik va qiyinchilik vayronasida nola qildim, goho izzat va ma`murlik bo`stonida majlis qurdim…”[1]

Mutafakkir ijodkorning ushbu asari bugungi kun ma`naviyatining tarkibiy qismi sifatida o`rganilishi bugungi kun barkamol avljdini tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.Asar mutolaasidan ma`lum bo`ladiki, keksalik davrining donishvandona mahsuli sifatida bitilgan bu asar o`z ichiga jamiyatning barcha muammolarini qamrab oladi. Bu qarashlar g`oyatda teran, dardli,samimiy tarzda bayon etilgan, binibarin, ushbu asar yosh tanlamaydi, zamon va makon tanlamaydi.Mutafakkir merosidagi bu kabi asarlarni o`rganish bugungi kunda juda muhim.

Ushbu asar uch qismdan iborat. Asarning birinchi qismi “Xaloyiq ahvoli va af`oli va ahvolining kayfiyatida ” deb nomlanib ,kishilarning ahvoli,fe`l atvori va gap-so`zlarining ahamiyati haqida bo`lib, bu o`rinda Alisher Navoiy mutafakkir, donishmand, murabbiy , ulkan madaniyat arbobi sifatida , ilm-fan,san`at va adabiyotning ahamiyatini targ`ib qiladi.

Haq yolinda kim senga bir harf o`qitmish ranj ila,
Aylamak bo`lmas ado oning haqin yuz ganj ila.

E`tibor bering, ushbu mavzu bugungi kunning ham eng dolzarb mavzularidan biridir. O`qituvchining mashaqqatli mehnati doimo e`tiborda bo`lar ekan, o`sha jamiyat muttasil rivojlanishda bo`ladi.

---

[1] Alisher Navoiy.Mahbub ul-qulub.Toshkent 1983 y;3-bet.

Alisher Navoiy ilm-ma`rifat ahlini juda yuksak maqomda baholaydi.Asarning 96-tanbehida shunday deyiladi: "… O`rganishdan qochgan – dangasa;o`rganishdan qochish uchun yuziga vaj – bahona eshigini ochgan – ishyoqmas;zahmat chekib ilm o`rgangan – donishmand.

Bayt:

Ilmdin oriy ulusning johili xudkomasi,
O`rganurg`a jiddu jahd etgan jahon allomasi. "

Ma`lumki,o`zbek adabiyotida to Navoiyga qadar hech kim jamiyatdagi oddiy mehnatkash xalqni, dehqonlarni,hunarmandlarni to`kis ta`riflamagan.Alisher Navoiy: "Dehqon don sochishidan boshlab qushlar-u jonivorlar undan bahramand,butun borliq obod.Dehqonning bir don sepganida shuncha hikmat bor,o`zga ishlarini ta`riflash maholdur."1

Asarning ikkinchi qismi,asosan,axloqiy mavzularda bo`lib,insoniy yaxshi fazilatlar hamda yomon illatlar tahlil qilinadi.Masalan,qanoatni olaylik.Mutafakkir qanoatni bir buloqqa – chashmaga o`xshatadi.Negaki,buloq suvini qancha olgan bilan u qurimaydi,u xazinadirki,undagi boylik sochilgan bilan kamaymaydi.U bir ekinzorki,urug`i izzat va shafqat hosilini beradi.U bir daraxtki,unda mehnat mevasi bordir.Ushbu bobda sabr,tavoze haqida ham juda ko`p ibratli fikrlar aytadi.Asarning ikkinchi qismi o`n bobdan iboratdir.Alisher Navoiy odob tavozu`ni aynan bir-biriga bog`liq tushunchalar sifatida talqin etadi.Ushbu murakkab zamonada takabburlikning aksi bo`lgan kamtarinlik,xokisorlik nechog`lik ulug`ligini uqtirishga harakat qiladi.

Do`stlikni chiroyli bir chamanga,do`stlarni esa anvoyi gullarga o`xshatadi.Mana shu gulzordagi har bir gul yangi-yangi do`stlarning – gullarning paydo bo`lishiga sabab bo`ladi.Shu o`rinda mehr-oqibat va kamtarlik haqida juda sodda , ayni chog`da juda mazmunli hikoyatlar keltiradi,bu esa asarning badiiyatini ta`minlab beradi.

Ushbu asarning uchinchi qismi "Turli foydali maslahatlar va maqollar "deb nomlanadi.Ushbu qism o`zining g`oyatda boy mazmuni bilan ajralib turadi.

Alisher Navoiy ushbu asarda 127 ta tanbeh keltiradi.Tanbeh so`zi aslida arab tilidan olingan bo`lib "ishora qilish,ogohlantirish,uyg`otish" va " izohlash " kabi ma`nolarni anglatadi.Ushbu tanbehlar orqali kitobxon beixtiyor o`zining ma`naviyati va odobi,farosati haqida o`ylab qoladi.Ahamiyatlisi shundaki,Alisher

Navoiyning ba`zi tanbehlari hikmatli so`z va maqol tusini olgan: “Tilga ixtiyorsiz – elga e`tiborsiz”, ”Bilmaganni so`rab o`rgangan olim va orlanib so`ramagan o`ziga zolim,Oz-oz o`rganib dono bo`lur,qatra-qatra yig`ilib daryo bo`lur”, ”Sabr bila ko`p bog`lig` ish ochilur,ishda oshuqqon ko`p toyilur,ko`p toyilg`on ko`p yiqilur”, ”Har kimki,so`zi yolg`on,yolg`oni zohir bo`lg`och,uyolg`on “kabi xalqona tilde aytilgan serma`no tanbehlarni ko`plab keltirishimiz mumkin.

Alisher Navoiy o`z o`rnida hayo,ibo,sadoqat va vafoni ta`riflar ekan,sadoqat ahlining ko`ngli pok,tabiati nihoyatda pokiza bo`lishini aytadi.”Har ko`ngulnikim,vafo maskan qilur,hayo ham qilur va har maskandakim,ul topilur , bu ham topilur. Vafosizda hayo yo`q,hayosizda vafo yo`q.” (2) - Navoiyning ushbu ta`rifi yillar osha o`z qadr-qimmatini nihoyatda oshirdi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, “Mahbub ul-qulub” asarida keltirilgan tanbehlarda sof islomiy e`tiqodni tarbiyalashga intilish, yaxshilik va yomonlik, savob va gunoh,sabr-u qanoat va nafs kabi mezonlar orqali yashash tarzini belgilash hamda izzattalablik,dangasalik,axloqsizlikni qoralash,muntazam o`z-o`zini tahlil etish kabi da`vatlar jamiyatning,qolaversa, beg`ubor, barkamol avlodning ma`naviyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Darhaqiqat,Alisher Navoiy o`zining benazir ijodi bilan o`zbek adabiyotini yuksak boqichga ko`tardi. Mutafakkir o`zining durdona asarlarini yurt farovonligi,xalq osoyishtaligi,ilm-fan va san`at rivoji uchun baxsh etdi.

Nafing agar xalqqa beshakdurur,
Bilki,bu naf o`zingga ko`prak durur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. .Alisher Navoiy.Mukammal asarlar to`plami.Toshkent.Fan 1999.
2. Alisher Navoiy.Mahbub ul-qulub.Toshkent – 1983.
3. Alisher Navoiy.Aziz Qayumov Toshkent – 1976.
4. Alisher Navoiy “Mahbub ul-qulub “ Toshkent 1983, 5-bet.
5. Alisher Navoiy “Mahbub ul-qulub “ Toshkent 1983, 49-bet.